

**ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО ПРИ БЪЛГАРСКА
АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ**

Владислав Светославов Дацов

Едностранно поемане на гражданскоправно задължение

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертационен труд
за придобиване на образователна и научна степен „доктор”**

**Научен ръководител:
Доц. д-р Вълчин Здравков Даскалов**

София 2023 г.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 27 юни 2023 г. от 14.00 ч. в голямата зала на Института за държавата и правото при Българска академия на науките, находяща се на адрес: гр. София, ул. Сердика № 4. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в канцеларията на Института за държавата и правото при БАН.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. ЗНАЧИМОСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Едностранното поемане на гражданскоправно задължение не е изследвано системно и пълноценно в българската правна доктрина с изключение на нормативно уредените случаи, които преобладават в търговското законодателство. Логично се поставят много въпроси във връзка с него, на които до този момент не е даден отговор: допустимо ли е извън изрично регулираните от правни норми случаи, поражда ли правни последици и какви, какви са особеностите на възникналото в резултат от извършването му правоотношение и т.н. Отговорите трябва да бъдат дадени от правната теория, за да намерят след това практическо приложение. Вярно е, че най-съществено приложение едностранното поемане на гражданскоправно задължение намира в търговското право и по-специално в уредбата на търговските ефекти, но не е без значение и поемането на такова задължение, което се основава на автономията на волята на гражданскоправните субекти и остава извън изричната позитивноправна регламентация. Ежедневно различни лица поемат към други задължения за задоволяване на интереси на последните, като житейски това задължаване най-често се обозначава като „обещание“. Налице е значителна съдебна практика, формирана по спорове относно неизпълнението на едностранно поети гражданскоправни задължения, която невинаги е еднопосочна. Представената работа цели да изясни в кои случаи обещанието (едностранното поемане на гражданскоправно задължение) има юридическа сила, както и какви са правните последици от извършването му.

Дисертационният труд се фокусира върху правната същност на едностранното поемане на гражданскоправно задължение като едностранна сделка, правните ѝ последици, правомерното протичане на възникналото правоотношение и други въпроси, които се отнасят до този правен институт. Темата е част от по-общата за едностранните сделки.

Както законодателят, така и българската правна доктрина са доста пестеливи, когато става дума за едностранните сделки, освен за някои, които имат изрична уредба и дългогодишни (а в някои случаи и вековни) традиции в континенталната правна система. За допустимите от правото едностранни сделки, които могат да породят правни последици и са израз най-вече на гражданскоправния принцип на автономия на волята, уредбата е оскъдна, поради което възниква необходимостта от допълнителни изследвания. Отделни автори като Кръстю Цончев изследват някои въпроси относно едностранното поемане на

гражданскоправно задължение, но в контекста на нормативно уредените случаи. Цялостно изследване по тази тема липсва. Внимателното ѝ анализиране може да бъде от полза както за развитието на юридическото мислене на студентите по право, така и за практикуващите юристи, а също така и за законодателя, който може да почерпи идеи, вдъхновени от изложените аргументи и направените заключения.

2. ПРЕДМЕТ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Предмет на изследването е едностранното поемане на гражданскоправно задължение като едностранна сделка, правомерен юридически факт на гражданското право, чието проявление поражда гражданско правоотношение между волеизявителя и адресата на волеизявлението. В дисертационния труд са разгледани следните въпроси: историческото и сравнително-правното изследване на едностранното поемане на гражданскоправно задължение; нормативно уредените случаи на едностранно поемане на гражданскоправно задължение в действащото българско право; правната същност на едностранното поемане на гражданскоправно задължение като сделка и възникналото в резултат на извършването ѝ правоотношение; волеизявлението на едностранно задължаващото се лице, заедно с възможните модалитети; съдържанието на възникващото правоотношение; субектите на правоотношението със съответните им особености, които се проявяват в него; доброволното представителство при едностранното поемане на гражданскоправно задължение; основанията за прекратяване на възникналото правоотношение; специфичните проявления на недействителността по отношение на изследваната едностранна сделка. Извън предмета на изследването остават темата за отговорността, която възниква в случай на неизпълнение на едностранно поетото гражданскоправно задължение, както и въпросът за погасителната давност, тъй като обемът на настоящата работа не позволява задълбоченото им разглеждане.

В работата не са обсъдени подробно и сделките, с които едностранно се поема правно задължение в търговското право, тъй като те са изчерпателно уредени, наименувани, формални, със строго определен предмет, докато фокусът на изследването е върху едностранната сделка, с която едно лице може да поеме гражданскоправно задължение към друго, която няма изрична и изчерпателна позитивноправна уредба. Уредените в търговското законодателство сделки, с които едно лице едностранно се задължава към друго, са представени схематично с оглед систематична пълнота и разграничение от централния за изследването предмет.

Задачите на изследването са да даде отговор на въпросите в кои случаи едностранното поемане на гражданскоправно задължение поражда правни последици и какви са те. За да бъдат постигнати тези задачи, последователно са разгледани следните подтеми, всяка от които е предпоставка за анализирането на следващата, а систематичното им обсъждане е необходимо за цялостното и пълноценно изследване на предмета на дисертационния труд:

1. Исторически и сравнителноправен преглед
2. Обща характеристика на едностранното поемане на гражданскоправно задължение като правна сделка
3. Възникване и особености на полицитационното правоотношение
4. Волеизявлението на обещаателя като правопораждащ юридически факт
5. Съдържание на полицитационното правоотношение
6. Субекти на полицитационното правоотношение
7. Прекратяване на полицитационното правоотношение
8. Недействителност на полицитацията

На съответните места в дисертационния труд са направени предложения за подобряване на действащото законодателство, които са обобщени в заключението.

3. МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ

Тъй като обектът на дисертационния труд е гражданскоправна сделка, основно са използвани историческият, сравнително-правният и догматичният, коментаторско-тълкувателен метод. Изследването обаче не се ограничава само до чисто гражданскоправните методи, тъй като това би накърнило неговата пълнота. Използвани са също така социално-икономическият, както и индуктивният логически метод.

На първо място, в изследването е използван историческият метод. Чрез него се търси произходът на едностранното поемане на гражданскоправно задължение, както и развитието на този правен институт от първоначалното му възприемане в правната система на Древен Рим до днес. Основното използване на историческия метод е в §1. на първа глава от дисертационния труд.

На второ място, естествено продължение на историческия метод е сравнително-правният, който дава отговор на въпроса как е уреден институтът в правните системи на различни държави. Уредбата на едностранното поемане на гражданскоправно задължение е разгледана, както в страните от Западна Европа (Англия, Шотландия, Италия, Франция и Федерална република Германия), така и в правото на Руската Федерация, в шериата и в

Принципите на европейското договорно право. Сравнително-правният метод намира най-широко приложение в §2. на първа глава.

На трето място, използването на горните два метода създава предпоставките за пълноценно използване и на третия специфично правен метод на гражданското право - догматичния, коментаторско-тълкувателен метод. Този метод дава възможност да се обхване съществуващата уредба на едностранното поемане на гражданскоправно задължение в действащото българско гражданско право, да се изясни правната същност и специфика на този вид сделка и на възникващото в резултат от извършването ѝ правоотношение, както и да се анализират елементите му и други въпроси, от значение за всестранното изясняване на обекта на изследването. Не случайно този метод е използван след историческия и сравнително-правния, тъй като въз основа на резултатите от тяхното приложение могат да бъдат направени предложения *de lege ferenda* за подобряване на българската нормативна уредба. Сложността и комплексният характер на въпросите, отнасящи се до обекта на изследването, не дават възможност използването на догматичния, коментаторско-тълкувателен метод, да се ограничи до конкретна част на изследването за разлика от предходните два метода.

На четвърто място, социално-икономическият метод не е специфично правен, поради което има само субсидиарно и ограничено приложение за дисертационния труд. Използването му цели най-вече очертаването на онези справедливи нормативни решения, които са формулирани като предложенията *de lege ferenda*. Чрез този метод се разкрива и доколко приложението на вече съществуващата уредба е социално и икономически оправдано.

На пето място, в работата намира приложение индуктивният логически метод, с чиято помощ от нормативно уредените случаи на едностранно поемане на гражданскоправно задължение в гражданското и търговското законодателство, изследвайки техните специфики, се извеждат общи правила за този вид сделка, за която изрична детайлна правна уредба липсва. Именно последното обстоятелство предпоставя използването на индукцията, а не на дедукцията в настоящото изследване като водещ логически метод.

4. НАУЧНА НОВОСТ НА ТРУДА

Представеният дисертационен труд съдържа научни приноси, по-важните от които са:

1. За пръв път в българската правна доктрина цялостно и на монографично ниво се разглеждат и изясняват въпросите, свързани с правното очакване. В българската правна

литература няма самостоятелно изследване, посветено на правното очакване. Последното се споменава мимоходом в курсовете по обща теория на гражданското право, но само за да се подчертае разликата му със субективното право. Разглеждателите въпроса автори по-скоро приемат правното очакване като субективно право в процес на възникване или като възможност да възникне пълноценно субективно право, поради което и даваните от тях определения и примери са в този смисъл. Липсват обаче разсъждения по въпроса дали правно очакване може да възникне в резултат от извършването на едностранна сделка от правен субект, различен от носителя на очакването, каква би била спецификата на тази сделка, както и дали правното очакване може да съществува самостоятелно и независимо от някакво евентуално бъдещо субективно право. В дисертационния труд е направено предложение за разширяване на приетото в доктрината съдържание на понятието за правно очакване, като се приеме, че това е оправданото очакване на един правен субект, че негов интерес ще бъде удовлетворен от друг правен субект чрез възникване на субективно право или по друг правосъобразен начин.

2. В работата е даден отговор на въпроса: „Кога едностранното поемане на гражданскоправно задължение, по-известно като „обещание“, е правно обвързващо?“ Изведени са критерии, на които трябва да отговаря волеизявлението на обещаателя, за да се приеме, че е налице намерение за правно обвързване, както и че самото волеизявление е годно да породи желаните правни последици. Достига се до извода, че за да възникне правоотношение, волеизявлението, с което промитентът едностранно поема към бенефициера гражданскоправно задължение, трябва да бъде в достатъчна степен определено, да е доведено до знанието на бенефициера и от формулировката му да може да се направи обоснован извод за сериозност на намерението на обещаателя.

3. В съответствие с традицията да се дава название на възникналото правоотношение и съответно на задължението, влизащо в неговото съдържание, според латинското наименование на правопораждащия юридически факт, в дисертационния труд се прави предложение да се ползва познатата на правото на Древен Рим сделка „полицитация“, тъй като последната е именно едностранно поемане на гражданскоправно задължение. Така правоотношението, възникнало в резултат на едностранното поемане на гражданскоправно задължение, ще се нарича „полицитационно“, както и влизащото в съдържанието му задължение. Прави се и аргументирано предложение страните в полицитационното правоотношение (разгледани подробно в трета глава на труда) да бъдат наричани „обещател“ или „промитент“ (поемашото задължението лице) и „бенефициер“ (лицето, към което бива поето задължението). Посочените предложения целят да развият понятийния апарат на българската гражданскоправна наука.

4. В дисертационния труд задълбочено е изследвано понятието за абстрактна сделка, обобщени са вижданията на различни автори за него, защитава се тезата, че абстрактността на сделката не се отнася до нейната действителност и че и абстрактните сделки могат да бъдат нищожни поради липса на основание (чл. 26, ал. 2, предл. 4 ЗЗД).

5. Проведено е разграничение между едностранното поемане на гражданскоправно задължение и самото задължение, за да се достигне до извода, че когато едностранно поетото задължение е правно или фактически невъзможно, полицитацията би била нищожна поради невъзможен предмет. Няма значение на какво основание обещаното е нищожно. Аргументира се становището, че това е и най-честото основание за нищожност на полицитацията.

6. В дисертационния труд подробно са изследвани субектите на полицитационното правоотношение и се достига до изводи относно органите, които могат едностранно да задължават държавата чрез поемане на гражданскоправно задължение. Прави се и заключението, че и у недееспособния (а по аргумент от по-силното основание и у ограничено дееспособния) може да се формира правно очакване.

7. Аргументирано е становището, че основните принципи на гражданското право са критерият, който определя едно правно задължение като гражданскоправно.

5. ПРАКТИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ТРУДА

Разгледаните в изследването въпроси имат не само своето теоретично значение за разбиране същността на полицитацията и възникващото в резултат от извършването ѝ правоотношение, но и практическа стойност. Съобразно това предложените изводи биха могли да послужат за създаването на нова и за усъвършенстване на съществуващата правна уредба на разглежданите явления.

Правят се редица предложения за допълване и усъвършенстване на законодателството, чието възприемане би довело до ясното, точно и непротиворечиво уреждане на един самостоятелен правен институт, какъвто е полицитацията. Предложенията *de lege ferenda* могат да се обособят в три основни категории. Към първата категория спадат предложения за запълване на празнини със структурно значение, които имат за задача да придадат завършен систематичен характер на правния режим на едностранните сделки въобще (определение за едностранна сделка и обща уредба на едностранните сделки с препращане към правната уредба за договорите). Във втората категория влиза предложението за изрична правна уредба на полицитацията като сделка. Към третата категория спадат предложения за изменения в българското гражданско

законодателство, които целят да разграничат полицитацията от други правни институти, с които може да бъде обърквана, както и да повишат правната сигурност при извършването на тази сделка (предлага се пълномощното за извършване на полицитацията да бъде изрично, да бъде изрично уредена неплатежоспособността в гражданското право, както и едностранното поемане на гражданскоправно задължение от ненавършило пълнолетие лице да бъде нищожно).

6. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертацията е с обем 239 страници самостоятелен текст и допълнително съдържание, декларация за оригиналност на труда и списък на използваната литература. Направени са общо 312 бележки под линия.

В структурно отношение изследването включва увод, четири глави и заключение. В структурата на всяка глава са обособени отделни параграфи. Параграфите съдържат отделни тематично структурирани заглавия, означени с римски цифри, и подзаглавия, означени с арабски цифри.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

Уводът започва с обсъждането на значимостта на разглежданата тема, както и на неизследваните до този момент в българската правна литература подтеми, които може да имат важни практически последици (§1.). Цитирана е съдебна практика, за да се приведат примери за случаи на едностранно поемане на гражданскоправно задължение, по които съдът се е произнесъл или са висящи пред него. Очертани са целите на изследването, като се посочва, че разглеждането на едностранното поемане на гражданскоправно задължение е част от по-широката тема за едностранните сделки изобщо.

В §2. на увода накратко е очертан предметът на дисертационния труд, а именно едностранното поемане на гражданскоправно задължение като правна сделка. В логическа последователност са изброени подтемите, които са подробно анализирани в дисертационния труд, за да изградят пълна представа за разглеждания правен институт. Поставени са рамки на изследването, като изрично е посочено, че темата за отговорността при неизпълнение на едностранно поетото задължение, както и въпросите относно погасителната давност, остават извън неговия предмет. С оглед по-лесното възприемане

на текста на работата, е въведено понятието „полицитация“, с което се обозначава едностранната сделка, с която се поема гражданскоправно задължение, като се посочва и на кое място в дисертационния труд е обоснована словоупотребата на това понятие.

В §3. на увода е изложена методологията на изследването. Наред със специфичните гражданскоправни методи като историческия, сравнително-правния и догматичния, коментаторско-тълкувателен, в дисертационния труд приложение намират социално-икономическият и индуктивният логически метод, които имат спомагателно значение, но съществено обогатяват анализа, поради което са необходими.

ПЪРВА ГЛАВА. ПОЛИЦИТАЦИЯТА – ИСТОРИЧЕСКИ И СРАВНИТЕЛНОПРАВЕН ПРЕГЛЕД, ПРАВНА ХАРАКТЕРИСТИКА. ВЪЗНИКВАНЕ И ОСОБЕНОСТИ НА ПОЛИЦИТАЦИОННОТО ПРАВООТНОШЕНИЕ.

В §1. на първа глава на дисертационния труд е направен исторически преглед на развитието на едностранното поемане на гражданскоправно задължение от правото на Древен Рим до наши дни. Разгледани са няколко правни института, получили изрична уредба в правото на Древен Рим (стипулацията, промисията, клетвата и полицитацията), за да се достигне до извода, че единствено полицитацията отговаря в най-голяма степен на съвременното разбиране за едностранно поемане на гражданскоправно задължение. Изложението продължава с развитието на полицитацията през Средновековието в страните от Западна Европа и с разнообразните възгледи на видни юристи относно правно обвързващата сила на обещанието, които дават своето отражение и върху възприетите законодателни решения в съответните държави. Историческият преглед завършва с анализа на полудоговорите, уредени в отменения Закон за задълженията и договорите, като от разпоредбата на неговия чл. 45 може да бъде изведено правило за поведение, според което всяко лице може едностранно да поеме правно задължение към друго лице, стига да не съществува нормативно установена забрана за това.

В §2. на първа глава е проведено сравнително-правно изследване на едностранното поемане на гражданскоправно задължение, като са обсъдени нормативните решения в правните системи на някои страни от Западна Европа (Англия, Шотландия, Италия, Франция и Федерална република Германия) и уредбата на правния институт в законодателството на Руската федерация. Очертани са правните възгледи относно мястото, съдържанието и обхвата на полицитацията в системата на шерията. Накратко е

анализирана и уредбата на едностранното поемане на гражданскоправно задължение в Принципите на европейското договорно право.

В §3. на първа глава са разгледани изрично уредените в българското гражданско и търговско законодателство сделки, чрез които едно лице може едностранно да поеме юридическо задължение към друго. Обсъждането им цели да бъдат направени заключения за общия случай, който няма своята изрична и подробна правна уредба, т.е. чрез логическия метод на индукцията да се даде правна характеристика на полицитацията.

Анализът започва с едностранното поемане на задължение за извършване на действие от трето лице или за неговото задължаване (чл. 23 ЗЗД). Аргументира се становището, че чл. 23 ЗЗД съдържа уредбата както на поемането на договорно задължение в този смисъл, така и на едностранна сделка със същото съдържание. С оглед внасянето на по-голяма яснота в правоприлагането и в правната теория, е направено предложение *de lege ferenda* настоящата формулировка на чл. 23 ЗЗД, след разширяване на приложното ѝ поле, да бъде включена като алинея на чл. 44 ЗЗД, а разпоредбата на чл. 23 ЗЗД да бъде изменена така, че да се отнася само до поемането на договорно задължение.

На второ място, обсъдено е публичното обещание за награда (чл. 368 и чл. 369 ЗЗД), като се достига до извода, че макар общоприетото разбиране за този правен институт да го причислява към едностранните сделки, най-често по-скоро би представлявал предложение за сключване на договор. Това обстоятелство обосновава извода, че вследствие на извършването на публично обещание за награда обикновено не би възникнало полицитационно правоотношение.

На трето място, разгледано е обещанието за дарение (чл. 226, ал. 1 ЗЗД), което представлява едностранно поемане на гражданскоправно задължение, макар и законодателят да изключва изрично пораждането на желаните от обещаателя правни последици. Достига се до важния за централната за изследването тема извод, че полицитацията е допустима от правото и действителна правна сделка освен в случаите, в които законодателят изрично е изключил правното ѝ действие (или когато са налице общите основания за нейната недействителност).

На четвърто място, анализирано е обещанието за даване на заем (чл. 241 ЗЗД), като са направени редица уточнения, отнасящи се до формулираната от законодателя разпоредба, тъй като последната е непрецизна и би могла да породи объркване у правоприложителя. Достига се до извода, че тъй като в чл. 241 ЗЗД е изрично уредена специфична хипотеза, в която със свое едностранно волеизявление промитентът може да прекрати правната си обвързаност, по аргумент от противното може да се изведе правилото, че такова едностранно оттегляне на неговото волеизявление в останалите

случаи на едностранно поемане на гражданскоправно задължение би било недействително. Направени са предложения за усъвършенстване на законодателството като разпоредбата на чл. 241 ЗЗД бъде изменена и продължи да съществува като алинея първа на същия член, в алинея втора да намери нормативен израз уредбата на неплатежоспособността в гражданското право, а с алинея трета да се въведе необорима презумпция за неплатежоспособност.

След обобщаване на изводите, отнасящи се до полицитацията, до които изследването е достигнало, анализирайки нормативно уредените случаи на едностранно поемане на гражданскоправно задължение в гражданското законодателство, започва разглеждането на такива случаи в търговското законодателство. За разлика от гражданското законодателство, в което уредбата на едностранното поемане на гражданскоправно задължение е фрагментарна и оскъдна, в търговското се срещат подробно уредени сделки, които имат този характер. От схематичното обсъждане на менителницата, записа на заповед, чека, акредитива и банковата гаранция се достига до следните изводи: тези сделки са формални и абстрактни (в повечето случаи); в резултат от извършването им (и сбъдването на допълнително условие понякога) за бенефициера възниква субективно право; техният предметен обхват е ограничен в сравнение с полицитацията – при тях предметът на задължението е плащането на определена парична сума; при някои от нормативно уредените в търговското законодателство случаи на едностранно поемане на частноправно задължение са налице изисквания относно вида на задължаващото се лице (при акредитива и банковата гаранция) или платеща (при чека). Всички тези особености на разглежданите търговски сделки произтичат от закона. По аргумент от противното са изведени някои общи положения за полицитацията: първо, за нейната действителност не е предвидена форма; второ, от нейното извършване не възниква нормативно уредено субективно право за бенефициера; трето, при нея предметът на задължението не се изчерпва със задължението за плащане на парична сума, а е по-широк (за извършване на правно или фактическо действие); четвърто, при полицитацията видът на промитента и на бенефициера като правен субект е без значение.

В §4. е направена обща правна характеристика на полицитацията като сделка. Следвани са възприетите в българската правна доктрина класификации на видовете сделки, въз основа на които полицитацията е определена като абстрактна неформална гражданскоправна сделка между живи, която следва да съдържа определеност на поетото гражданскоправно задължение и категоричност в намерението на волеизявителя да се задължи, и трябва да достигне до знанието на своя адресат, за да породи правни последици. Специално се набляга на обстоятелството, че сделката следва да бъде

възприета от бенефициера, но приемането от негова страна изрично или с конклюдентни действия е без значение за настъпването на правните последици от извършването ѝ. Определеността на поетото задължение и категоричността на намерението на промитента са предпоставки за възникването на полицитационното правоотношение. Подробно е обсъден въпросът за абстрактния характер на полицитацията в контекста на делението на сделките на абстрактни и каузални. Очертани са различните становища в доктрината за съдържанието на понятието за абстрактна сделка и се достига до извода, че разграничението между абстрактните и каузалните сделки не е с оглед на тяхната действителност при липса на основание, а в зависимост от обстоятелството дали от изричната разпоредба на закона, от тяхното съдържание или от вида им може да се изведе едно конкретно характерно и постоянно основание за сключването или извършването им, или основанията може да бъдат различни (повече от едно). Последният случай се отнася и до полицитацията. При нея промитентът едностранно поема гражданскоправно задължение към бенефициера, но от самото му волеизявление може да не е възможно да се изведе конкретното основание за извършването на сделката.

В §5. на първа глава на дисертационния труд е изследван въпросът за връзката между полицитацията и други сделки като основната цел е да се проведе разграничението между задълженията, произтичащи от договор като правопораждащ юридически факт, и онези, които възникват в резултат на извършването на едностранна сделка. Достига се до извода, че полицитацията може да предхожда, да следва или да бъде извършена едновременно с друга сделка, като отношението между двете сделки не е задължително такова на обусловеност. При преценката дали е налице полицитация като самостоятелна гражданскоправна сделка, или предложение по смисъла на чл. 13 ЗЗД, най-важно е намерението на промитента – дали той цели единствено от неговото волеизявление да възникнат правни последици или очаква приемането от насрещната страна за тяхното настъпване.

В §6. на първа глава се пристъпва към изследването на възникналото в резултат на извършването на полицитацията правоотношение (полицитационно). Посочено е, че правопораждащият юридически факт е волеизявлението на обещаателя. Изложени са подробни съображения за наименоването на страните в правоотношението „обещател“ (или „промитент“) и „бенефициер“. Обектът на правоотношението е поведението на промитента – да изпълни поетото гражданскоправно задължение. Още на това място в изложението е посочено, че в съдържанието на полицитационното правоотношение, което в най-голяма степен определя и спецификата му, влизат правното задължение на обещаателя и правното очакване (а не субективното право) на бенефициера. Елементите на

полицитационното правоотношение са подробно разгледани в следващите глави на дисертационния труд. В §6. на първа глава се обосновава становището, че полицитационното правоотношение има гражданскоправен, облигационен и недоговорен характер (като аргументирано е подложено на критика използваното в българската правна литература понятие „извъндоговорно“ и неговите производни). Обосновава се използването на понятието „полицитация“ за сделката, с която едно лице едностранно поема гражданскоправно задължение към друго, както и на прилагателното „полицитационно“ за възникващото в резултат от извършването на тази сделка правоотношение.

В §7. на първа глава от дисертационния труд е проведено разграничение между договорното и полицитационното правоотношение, от една страна, и между последното и останалите недоговорни правоотношения, от друга. Основните разлики между полицитационното правоотношение и останалите разгледани правоотношения са не само в правопораждащия юридически факт (едностранно волеизявление при полицитацията и договор, деликт, водене на чужда работа без натоварване, неоснователно обогатяване, начало на воденето на преговорите), но най-вече в съдържанието на възникващото правоотношение (при полицитационното на юридическото задължение на едната страна противостои не субективно право, а правно очакване). Именно сходството в съдържанието на възникващите правоотношения доближава преддоговорното правоотношение най-много до полицитационното, но, за разлика от последното, при началото на преговорите нито една от страните не прави волеизявление, което има за цел да създаде правно задължение в правната ѝ сфера. Напротив, задължението (за добросъвестно водене на преговорите) възниква по силата на закона. Затова при преддоговорното правоотношение може да се говори за „възникване“, а не за „поемане“ на гражданскоправно задължение. Всяка от страните по преддоговорното правоотношение е носител на задължението да води преговорите добросъвестно и респективно на правното очакване, че другата страна ще има съответното поведение. При полицитацията задължение възниква само за промитента, а за бенефициера съществува правно очакване.

ВТОРА ГЛАВА. ПРАВОПОРАЖДАЩ ЮРИДИЧЕСКИ ФАКТ И СЪДЪРЖАНИЕ НА ПОЛИЦИТАЦИЯТА.

Във втора глава на дисертационния труд са изследвани правопораждащият полицитационното правоотношение юридически факт – волеизявлението на обещателя, и

съдържанието на възникващото правоотношение, което в най-голяма степен определя спецификата на последното.

В §1. е направена правна характеристика на волеизявлението на промитента. Достига се до следните изводи: първо, поетото гражданскоправно задължение трябва да е определено в достатъчна степен, за да се създаде у бенефициера конкретно правно очакване; второ, от формулировката на волеизявлението и от поведението на обещаателя следва да може да се направи обоснован извод за неговото намерение да се обвърже спрямо бенефициера по задължаващ начин; трето, без значение под каква форма е направено волеизявлението на промитента, то трябва да достигне до знанието на бенефициера, защото в противен случай не може да възникне очакване у последния, че негов интерес ще бъде удовлетворен с изпълнението на едностранно поетото задължение (полицитационно правоотношение не може да възникне, ако волеизявлението на обещаателя не е достигнало до негово знание). Накратко е коментиран и въпросът за волеизявлението, адресирано да неопределен, но определяем кръг правни субекти – общност, но подробното му разглеждане е проведено в §2. на трета глава, посветен на бенефициера като страна в полицитационното правоотношение.

В §2. на втора глава са обсъдени евентуалните модалитети на волеизявлението на обещаателя (срок, условие и тежест), както и комбинациите между тях. Спазени са традиционно утвърдените в българската правна литература класификации на сроковете (отлагателни и прекратителни, относително и абсолютно определени) и на условията (отлагателни и прекратителни, потестативни, казуални и смесени, положителни и отрицателни). Обърнато е внимание на случаите, в които промитентът може изобщо да не е конкретизирал периода, в който ще изпълни, нито крайната дата, до която ще престоира, нито е определил бъдещ момент, в който ще изпълни задължението си. Разгледани са и случаите, в които е поел задължението с уговорката, че ще изпълни, когато има възможност или когато реши. Достига се до извода, че и в двата посочени по-горе случаи на времева неопределеност на изпълнението на полицитационното задължение е налице интересна юридическа конструкция – в съдържанието на полицитационното правоотношение влизат правно задължение и правно очакване, което му противостои, но носителят на правното очакване (бенефициерът) разполага с пълноценно субективно право да внесе определеност във времево отношение в изпълнението на задължението. В единия случай той може да внесе такава с едностранното си волеизявление, отправено до обещаателя, а в другия – с иск, предявен пред районния съд. Подробно са разгледани и потестативните условия, които зависят от волята на промитента, на бенефициера или на двете страни в полицитационното правоотношение. Прави се заключението, че единствено

не е допустимо обещателят да постави настъпването на правните последици от полицитацията в зависимост от едно бъдещо несигурно обстоятелство, чието сбъдване е изцяло под контрола на бенефициера, когато може да се очаква, че изпълнението на условието ще има за главна цел възникването на полицитационно правоотношение, но може да постави прекратяването на вече възникналото полицитационно правоотношение в зависимост от потестативно условие под контрола на бенефициера. По отношение на тежестта се аргументира становището, че е неприложима при полицитацията. Може да се обобщи, че при едностранното поемане на гражданскоправно задължение от обуславящите волеизявления приложение може да намерят както срокът, така и условието, но не и тежестта. Независимо от вида на срока и от вида на условието, тези модалитети са допустими при полицитацията, с изключение на потестативното отлагателно условие, зависещо от волята на бенефициера, когато основната цел на изпълнението му е възникването на полицитационното правоотношение. Самата сделка не предопределя никаква специфика при прилагането на съответния модалитет. Стига да може да се установи кога е настъпил срокът или е изпълнено условието, както и срокът или условието да са възможни, тяхното включване във волеизявлението на промитента е допустимо (при съобразяване на горното ограничение за потестативното отлагателно условие). Нещо повече, обещателят може да направи комбинация между условие и срок.

В §3. на втора глава на дисертационния труд подробно е разгледано съдържанието на полицитационното правоотношение, като поотделно са обсъдени полицитационното задължение и противостоящото му правно очакване.

На първо място, е направена подробна характеристика на гражданскоправното задължение, за да бъде изведена неговата видова специфика, отличаваща го от останалите юридически задължения. Анализът започва от родовото понятие за юридическо задължение, като последователно са разгледани понятието за задължение, характеристиката му „юридическо“ (или „правно“), гарантираността му с държавна принуда, съдържанието на правното задължение, неговата цел, както и връзката му със субективното право, която не следва да се абсолютизира. Изведено е определение за юридическо задължение, според което то представлява скрепена с държавна принуда необходимост едно лице да има определено поведение за удовлетворяване на чужд, признат от закона, интерес. След изясняването на понятието за правно задължение се преминава към видовата му специфика, която му придава гражданскоправен характер. Разгледани са елементите на правоотношението, с изключение на неговото съдържание, от което задължението е част, за да се установи дали някой от тях определя както характера на самото правоотношение, така и този на участващите в съдържанието му субективни

права и юридически задължения. По отношение на субектите на правоотношението, тъй като едни и същи субекти на гражданското право могат да бъдат носители както на гражданскоправни, така и на негражданскоправни юридически задължения, а субекти с признато от други правни отрасли качество могат да са носители и на гражданскоправни задължения, очевидно видът на носителя на задължението не е предопределящ за характера на това задължение. Що се отнася до правопораждащия юридически факт, тъй като един юридически факт или фактически състав може да има и правни последици, които надхвърлят обхвата на гражданското право, дори и страните по правоотношението да целят пораждането единствено на гражданскоправните последици, този юридически факт (или състав) не може да бъде критерий за определяне на характера на едно правоотношение и съответно на влизащото в съдържанието му юридическо задължение като гражданскоправно. Обектът на правоотношението също не може да послужи за разграничителен критерий между гражданскоправните задължения и всички останали юридически задължения, тъй като различни по вид правоотношения (гражданскоправни и негражданскоправни) могат да имат един и същ обект. Достига се до извода, че критерият дали едно юридическо задължение е гражданскоправно трябва да се търси извън елементите на правоотношението, тъй като нито един от тях не предопределя характера на задълженията, които са част от съдържанието му. Прави се предложение за такъв критерий да бъдат възприети основните принципи на гражданското право, тъй като служат за попълване на празноти в гражданското право, оказват въздействие върху нормотворческата дейност и намират приложение при тълкуването на гражданскоправни норми. Същевременно тези принципи не са част от елементите на правоотношението и са в състояние да определят едновременно неговия характер и този на влизащото в съдържанието му задължение като гражданскоправно. Изведени са три основни принципа на гражданското право: автономия на волята (съгласно който гражданскоправните субекти могат свободно, без външна намеса върху своята воля, да вземат решение дали да извършат определено правно действие, кой да бъде неговият адресат, какво да бъде съдържанието на това действие, като по този начин са в състояние да постигнат правните последици, които в най-голяма степен удовлетворяват техния интерес), справедливост (който е коректив на предходния, но и естествено негово допълнение; съгласно принципа на справедливостта субектите на гражданското право следва да бъдат ограничени при упражняването на автономията на волята си, така че с действията си да не засегнат по негативен начин чужда правна сфера) и равнопоставеност на субектите (съгласно който, от една страна, нито един гражданскоправен субект няма надмощно положение спрямо друг, а, от друга страна, не са налице привилегии в полза на определен субект на гражданското

право, което се отнася както до броя и вида на субективните права, които един субект може да придобие, така и до реда за тяхното придобиване и упражняване). Достига се до извода, че ако една правна норма е подчинена едновременно на всички основни принципи на гражданското право, то и правоотношението, което урежда, заедно със съдържащите се в него субективни права и юридически задължения, ще бъдат гражданскоправни по своя характер.

На второ място, направено е подробно изследване на правното очакване като част от съдържанието на полицитационното правоотношение. В българската правна литература няма самостоятелно изследване, посветено на правното очакване. Правното очакване се споменава мимоходом в курсовете по обща теория на гражданското право, но само за да се подчертае разликата му със субективното право. Разглеждателите въпроса автори по-скоро приемат правното очакване като субективно право в процес на възникване или като възможност да възникне пълноценно субективно право, поради което и даваните от тях определения и примери са в този смисъл. Липсват обаче разсъждения по въпроса дали правно очакване може да възникне в резултат от извършването на едностранна сделка от правен субект, различен от носителя на очакването, каква би била спецификата на тази сделка, както и дали правното очакване може да съществува самостоятелно и независимо от някакво евентуално бъдещо субективно право. В чуждестранните правни системи идеята за правните очаквания първоначално намира приложение в публичноправните отрасли и най-вече в административното право, но все повече правните изследвания се насочват към приложимостта на този институт и в областта на частното право. Някои от изследователите изрично посочват, че правно очакване може да възникне и в резултат на обещание. В дисертационния труд се прави разграничение между субективното право и правното очакване, за да се изведат спецификите на последното. Започва се с разглеждането на правопораждащите съответните правоотношения, в чието съдържание влизат субективното право или правното очакване, юридически факти. Достига се до извода, че едностранните сделки, чрез които един правен субект може да създаде субективно право в правната сфера на друг без последният да е необходимо да изрази съгласието си, са лимитативно изброени и изчерпателно уредени в българското позитивно право. Извън тях е невъзможно с извършването на едностранна сделка от едно лице да възникне субективно право за друго. Поради тази причина с извършването на полицитацията промитентът не може да създаде субективно право в правната сфера на бенефициера. Обещателят може да създаде гражданскоправно задължение в своята правна сфера, тъй като чл. 44 ЗЗД препраща към уредбата за договорите, в това число и към разпоредбата на чл. 9 ЗЗД, в която се съдържа основният принцип на гражданското право

„автономия на волята“. Няма правна пречка едно лице едностранно да се задължи към друго, стига да желае това. За адресата на полицитационното волеизявление не възниква субективно право, но ако в неговата правна сфера не настъпваше промяна, задължаването на промитента не би произвело правно действие, което би означавало да му се отрече възможността да се задължи едностранно. Всъщност в правната сфера на бенефициера възниква правно очакване, че поетото задължение ще бъде изпълнено. Възникващото полицитационно правоотношение се основава на доверието на бенефициера в намерението на обещаателя да изпълни поетото задължение. По-нататък се прави сравнение между субективното право и правното очакване на плоскостта на удовлетворявания интерес и на механизмите за правната му защита в случай на неизпълнение от носителя на юридическото задължение. Направено е предложение за разширяване на възприетото в българската правна доктрина понятие за правно очакване, като се приеме, че правното очакване е оправданото очакване на един правен субект, че негов интерес ще бъде удовлетворен от друг правен субект чрез възникване на субективно право или по друг правосъобразен начин. Въз основа на дадените примери и приведените разсъждения се достига до извода, че възникналото полицитационно правоотношение, в чието съдържание вместо субективно право е налице правно очакване, се ползва със същата правна защита, с която и всяко друго гражданско правоотношение, в чието съдържание влизат субективни граждански права и гражданскоправни задължения.

ТРЕТА ГЛАВА. СУБЕКТИ НА ПОЛИЦИТАЦИОННОТО ПРАВООТНОШЕНИЕ. ЗАДЪЛЖИТЕЛНО И ДОБРОВОЛНО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО.

В трета глава на дисертационния труд са разгледани подробно субектите на гражданското право – физическите лица, юридическите лица и държавата – както в качеството им на промитенти, така и като бенефициери в полицитационното правоотношение. Дадени са отговори на въпросите: дали всички те могат да бъдат както промитенти, така и бенефициери; как поемат едностранно гражданскоправно задължение един към друг.

В §1. са обсъдени субектите на гражданското право в качеството им на промитенти в полицитационното правоотношение.

Анализът започва с разглеждането на физическите лица. Тъй като дееспособните физически лица могат да извършват всякакви допустими от правото правни действия, в това число и едностранно да поемат гражданскоправни задължения, изследователският

фокус се насочва към недееспособните и ограничено дееспособните лица. По отношение на малолетните и пълно запретените лица, се достига до извода, че приложение ще намери правилото, съдържащо се в чл. 130, ал. 4 СК. Макар полицитацията да не е сделка на разпореждане, изброените в разпоредбата на чл. 130, ал. 4 СК сделки показват голямо сходство както помежду си, така и с полицитацията, по отношение на правните последици от извършването им – имуществото на лицето или намалява, или бива обременено с едно задължение, без същото това лице да получи насрещна облага. В полза на правната сигурност би било да се обмисли предложение *de lege ferenda* за изменение на разпоредбата на чл. 130, ал. 4, изр. 1 СК с включването и на полицитацията в нея. Що се отнася до непълнолетните и ограничено запретените лица, подробно е обсъдено изключението от необходимостта от попечителско съдействие, съдържащо се в чл. 4, ал. 3 ЗЛС, и се достига до извода, че в случая с полицитацията не намира приложение. Основанията са, че, от една страна, ограничено дееспособните не могат да преценят нито дали биха били в състояние да изпълнят едностранно поетото задължение, нито размера на отговорността при неизпълнение, а, от друга страна, в чл. 4, ал. 3 ЗЛС законодателят е предвидил изключения от общото правило за необходимостта от попечителско съдействие при извършването на сделки от ограничено дееспособните, поради което разширителното тълкуване на тази разпоредба (с включването и на други сделки в приложното ѝ поле) е недопустимо. Поради изложените съображения се достига до извода, че и по отношение на извършването на полицитацията от ограничено дееспособни лица приложение следва да намери правилото, съдържащо се в разпоредбата на чл. 130, ал. 4 СК.

Анализът продължава с разглеждането на юридическите лица като промитенти. Първо, разгледани са някои юридически лица на частното право, а именно юридическите лица с нестопанска цел (сдруженията и фондацииите) и търговските дружества. Прави се заключението, че юридическите лица с нестопанска цел могат едностранно да поемат гражданскоправни задължения чрез своите представителни органи освен в случаите, когато тези задължения са за извършване на стопанска дейност, която не е свързана с основната нестопанска такава или която не е посочена в устава или учредителния им акт, както и в случаите, когато юридическото лице е определено за извършване на дейност в обществена полза, а полицитационното задължение е за извършване на правно действие, което не обслужва целта, за която юридическото лице е учредено. Що се отнася до юридическите лица-търговци, макар и да имат обща търговска правоспособност, неограничена от декларирания в устройствения им акт предмет на дейност, по-скоро не би следвало да могат да извършват полицитационни сделки, когато поетото с тях задължение може да бъде поето и с менителнична сделка. Когато обаче съдържанието на поетото с

полицитацията задължение е различно от това на менителничното задължение, трябва да се изследва въпросът за основанието на полицитацията, тъй като последната би могла да излиза извън обхвата на търговската дейност изобщо. Полицитационната сделка би могла да бъде нищожна поради липсата на основание (чл. 26, ал. 2, изр. 1, предл. 4 ЗЗД), тъй като търговската дейност по правило е възмездна и цели извличането на печалба за търговеца, но преценката за наличието на това основание за нищожност следва да бъде извършвана във всеки конкретен случай.

Второ, изследван е въпросът за общините като промитенти в полицитационното правоотношение. Достига се до извода, че е принципно допустимо общината чрез кмета като орган с представителни функции едностранно да поема гражданскоправни задължения освен в случаите, когато тези задължения са за извършване на стопанска дейност, която не е свързана с основната нестопанска такава, както и в случаите, когато полицитационното задължение е за извършване на правно действие, което не обслужва решаването на въпроси, попадащи в някоя от сферите, изброени в чл. 17, ал. 1 ЗМСМА.

Трето, обсъдени са държавните учреждения като субекти на гражданското право, които могат да участват като обещаатели в полицитационното правоотношение. Прави се заключението, че полицитацията, извършена от орган на държавна власт от името на държавното учреждение, което е създадено, за да подпомага дейността му, би била действителна, ако попада в обхвата на дейността на учреждението и на компетентността на органа. В противен случай тя би била нищожна поради липса на правосубектност на учреждението (без значение дали ще се тълкува като противоречие със или заобикаляне на закона, или като сделка, извършена при липса на основание).

В края на §1. на трета глава анализът се спира върху държавата като субект на гражданското право и промитент в полицитационното правоотношение. Поотделно са изследвани два основни въпроса: кой орган може едностранно да задължава държавата и за какво може да бъде задължена тя. Достига се до извода, че полицитацията, извършена от държавата, поражда правни последици, ако органът, който едностранно е поел гражданскоправно задължение от страна на държавата, е Министерският съвет, министър-председателят или министърът на финансите, и ако поемането на задължението е в съответствие с основните принципи, залегнали в Преамбюла на Конституцията.

В §2. на трета глава са обсъдени субектите на гражданското право като бенефициери в полицитационното правоотношение.

Отново анализът започва с физическите лица и се фокусира върху недееспособните и ограничено дееспособните. Достига се до извода, че възприемането на волеизявлението на промитента както от недееспособен бенефициер, така и от ограничено дееспособен, е

достатъчно, за да възникне полицитационно правоотношение, а с него и правно очакване у последния. Не е необходимо нито волеизявлението на родителя или настойника на недееспособното лице, нито съгласието на попечителя на ограничено дееспособния. Макар че достигането на волеизявлението на обещаателя до знанието на недееспособния или на ограничено дееспособния бенефициер е достатъчно, за да създаде у последния правно очакване и да възникне полицитационно правоотношение, преценката за действителността на правоотношението ще се извършва с оглед на поетото задължение, тъй като съществуват субективни права, чийто носител недееспособните или ограничено дееспособните не могат да бъдат.

По-нататък изложението продължава с изследването на юридическите лица като бенефициери в полицитационното правоотношение. При юридическите лица като бенефициери най-важното разграничение е това на корпоративни юридически лица и на такива от учреденски тип. Това разделение е от съществено значение, защото във връзка с него се поставя въпросът дали ако член на юридическото лице възприеме волеизявлението на промитента, с което последният едностранно поема гражданскоправно задължение към юридическото лице, ще възникне полицитационно правоотношение. Юридическите лица са правна абстракция и само чрез своите органи могат да образуват и изразяват воля, а също и да възприемат волеизявления, изходящи от друг правен субект, и да формират правно очакване, че този субект ще изпълни поетото задължение. След обсъждане на функционалната връзка между представителната и управленската функция на управителния орган на юридическото лице (или на лицето, което изпълнява представителните и управленски функции в юридическото лице) се достига до извода, че едностранното поемане на гражданскоправно задължение към юридическо лице ще бъде действително и в резултат на извършването му ще възникне полицитационно правоотношение, ако е възприето от органа на юридическото лице, който осъществява представителната и управленска функция, и ако поетото задължение е възможно, допустимо от закона и за бенефициера не биха възникнали субективни права, чийто носител не може да бъде.

Анализът продължава с общността като бенефициер в полицитационното правоотношение, макар че не е юридическо лице. Дадено е определение за общността, тъй като легална дефиниция няма. Поставя се въпросът дали в някои случаи общността би могла да бъде субект на правото, когато задължението обслужва някакъв общ интерес на всичките ѝ членове, а не интерес на всеки от членовете ѝ поотделно. Излага се хипотезата, че такъв би могъл да бъде случаят, когато вследствие на неизпълнението на полицитационното задължение, поето към общността като цяло и удовлетворяващо

някакъв неин интерес, бъде предявен колективен иск от името на тази общност срещу промитента.

Краят на §2. се поставя с обсъждането на държавата като бенефициер в полицитационното правоотношение. Прави се заключението, че едностранното поемане на гражданскоправно задължение към държавата ще бъде действително и в резултат от извършването му ще възникне полицитационно правоотношение, ако е възприето от някой от органите, които могат едностранно да задължават държавата.

Тъй като §1. и §2. на трета глава са относително обемисти, в §3. е изведено кратко обобщение на изводите, до които се достига в тях, а именно: първо, всеки един от субектите на гражданското право може да бъде както промитент, така и бенефициер в полицитационното правоотношение; второ, за да бъде действителна полицитационната сделка, волеизявлението на промитента трябва да бъде извършено от строго определено лице (или съответен орган) и да бъде възприето също от строго определено лице (или съответен орган); трето, някои от субектите на гражданското право имат ограничена правоспособност, поради което е ограничен и кръгът от правните действия, които могат да изпълват съдържанието на полицитационното задължение.

Тъй като е тясно свързан с въпроса за страните в правоотношението, в §4. на трета глава е обсъден въпросът за доброволното представителство при полицитацията. Не съществува правна пречка полицитацията да бъде извършена чрез представител, тъй като неговото волеизявление обвързва директно представлявания (промитента) без поетото задължение да възниква в правната сфера на представителя. Когато пълномощникът е изрично упълномощен от промитента за извършването на тази едностранна сделка, по-скоро не възникват съмнения относно допустимостта на полицитацията. По-сериозен проблем представлява общото упълномощаване. Общото пълномощно не съдържа изчерпателно изброяване на правните действия, които пълномощникът може да извършва от името и в интерес на упълномощителя. Общото пълномощно поражда субективно право за пълномощника да извършва всички допустими от закона правни действия, които обаче трябва да са в интерес на упълномощителя. Въпросът дали извършената по пълномощие полицитация е във вреда на обещаателя следва да се прецени от самия него, а не от представителя и третото лице. Освен че действията на пълномощника не трябва да са във вреда на упълномощителя, те следва да са такива действия, които последният може да предположи, че ще бъдат извършени. Не може да се очаква, че упълномощителят ще бъде обвързан с изпълнението на гражданскоправно задължение, за което дори не е подозирал, че може да бъде поето от негово име от пълномощника. Може да се обобщи, че общото пълномощно създава субективното право пълномощникът да извършва от името на

упълномощителя правни действия, които: 1) са допустими от закона, 2) са в интерес или поне не са във вреда на упълномощителя и 3) може да се направи обосновано предположение, че упълномощителят е очаквал или поне е допускал, че тези действия могат да бъдат извършени. С оглед избягването на правни спорове и неясноти пред правоприложителя, е направено предложение *de lege ferenda* за формулирането на нова алинея 3 /трета/ на чл. 39 ЗЗД, с която и за едностранното поемане на гражданскоправно задължение да се въведе изискването за изрично упълномощаване.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. ПРЕКРАТЯВАНЕ НА ПОЛИЦИТАЦИОННОТО ПРАВООТНОШЕНИЕ. НЕДЕЙСТВИТЕЛНОСТ НА ПОЛИЦИТАЦИЯТА.

След като в предходните глави са анализирани елементите на възникналото полицитационно правоотношение, в четвърта глава са разгледани две основни групи въпроси: прекратяването на правоотношението и случаите, в които полицитацията не би породила желаното от страните правно действие (недействителност).

В §1. на четвърта глава на дисертационния труд са разгледани някои от основанията за прекратяване на полицитационното правоотношение като за отправна точка са възприети основанията за прекратяване на упълномощаването, посочени в чл. 41, ал. 1 ЗЗД. Въпреки че между полицитацията и упълномощаването са налице известни прилики, различията са дотолкова значими, че се налага изводът за неприложимост по аналогия на закона на правилата за прекратяване на упълномощаването към полицитационното правоотношение.

Интересите, чието задоволяване се преследва с всяка от двете едностранни сделки (упълномощаването и полицитацията), както и съображения за правна сигурност, обуславят извода, че за разлика от упълномощаването, при полицитацията едностранното оттегляне на волеизявлението на промитента не би следвало да се допуска, освен в предвидените от закона случаи. От друга страна, както при упълномощаването, така и при полицитацията, лицето, в чиято полза възниква едно субективно право или правно очакване, може с едностранно волеизявление (отказ) да прекрати съществуването на това право или правно очакване, а с него и полицитационното правоотношение.

При прекратяване на съществуването на промитента като правен субект полицитационното му задължение преминава в правната сфера на неговите правоприемници, ако е прехвърлимо. При прекратяване на съществуването на бенефициера като правен субект обаче правното му очакване не преминава в правната

сфера на правоприемниците му, а полицитационното правоотношение, както и полицитационното задължение, се прекратяват.

Що се отнася до поставянето под запрещение, в изследването се разграничават обективното състояние на лицето, довело до поставянето му под запрещение, от резултата от исковото производство, който води до лишаване или ограничаване на дееспособността на лицето. Достига се до извода, че поставянето под запрещение на промитента не води задължително до прекратяване на полицитационното правоотношение, освен ако поетото задължение има строго личен (с оглед на личността на обещаателя) характер и обективното състояние на лицето не му позволява да го изпълни. Поставянето под запрещение на бенефициера не води автоматично до прекратяване на полицитационното правоотношение, но причините за поставянето на лицето под запрещение могат да правят невъзможно удовлетворяването на интереса му, а с това и на създаденото у него преди настъпването на тези причини правно очакване. В последния случай полицитационното правоотношение ще се прекрати поради отпадане на интереса на бенефициера от изпълнение, с което настъпва невъзможност да се постигне целта, с оглед на която е учредено правоотношението.

С оглед пълнота на изложението, в изследването е посочено, че полицитационното правоотношение се прекратява и с настъпването на срока или с осъществяването (или неосъществяването) на бъдещото несигурно събитие, когато промитентът е включил такива модалитети във волеизявлението, с което е поел гражданскоправно задължение към бенефициера. Полицитационното правоотношение се прекратява и с изпълнението на влизащото в съдържанието му полицитационно задължение.

В §2. на четвърта глава са обсъдени основанията за недействителност на полицитацията и по-специално нищожността, унищожаемостта, висящата и относителната недействителност.

Анализът започва с разглеждането на уредените в чл. 26, ал. 1 и 2 ЗЗД хипотези на нищожност на сделките. Нищожността поради противоречие със закона (чл. 26, ал. 1, предл. 1 ЗЗД) е изобщо неприложима по отношение на полицитацията, тъй като не се съдържа забрана за извършването ѝ в позитивното гражданско право, а в разпоредбата на чл. 226, ал. 1 ЗЗД всъщност се съдържа специално основание за нищожност. Нищожността поради заобикаляне на закона чрез едностранното поемане на гражданскоправно задължение е слабо вероятна. Ако обещаното поведение (пolicитационното задължение) представлява заобикаляне на закона, полицитацията би била нищожна поради невъзможен предмет. Полицитацията ще бъде нищожна поради противоречие с добрите нрави само когато промитентът поема задължение за извършване на фактическо действие, което е

неморално. Ако поетото задължение е за сключване или извършване на неморална сделка, основанието за нищожност на полицитацията ще бъде невъзможен предмет. По отношение на сделките с неоткрито наследство, ако промитентът поеме едностранно задължение за сключване или извършване на сделка с предмет неоткрито наследство, полицитацията ще бъде нищожна поради невъзможен предмет. Ако обаче промитентът се задължи да извърши фактическо действие с предмет от наследствената маса, когато стане собственик в качеството си на наследник, самата полицитация би била нищожна на основание чл. 26, ал. 1, предл. 4 ЗЗД, тъй като тя би била сделка върху неоткрито наследство. Най-често срещаното основание за нищожност на полицитацията би бил невъзможният предмет, като наред с посочените вече правно невъможни сделки, съставляващи предмета на полицитацията, последната би била нищожна на това основание и когато е обещано извършването на фактическо действие, което е обективно неосъществимо. Нищожността поради липса на воля не показва никакви специфики, характерни единствено за полицитацията. Нищожността поради липса на форма не намира приложение при едностранното поемане на гражданскоправно задължение, тъй като законодателят не е предвидил форма за действителност на тази едностранна сделка. Както бе аргументирано в §4. на първа глава, и при абстрактните сделки основание за извършването им има, но законът не се интересува точно какво е то, т.е. сделката няма типична цел, която да е изрично посочена в нормативен акт, нито тази цел може да бъде изведена по друг начин от съдържанието или вида на сделката. Полицитацията също трябва да има основание за своето извършване, а при липса на такова – би била нищожна. Нищожността поради привидност на полицитацията е принципно възможна. Може би най-голямо практическо приложение симулацията би намерила в случаите, в които бенефициерът не желае трети лица (най-вече неговите кредитори) да знаят, че в правната му сфера е възникнало ново имуществено право (за да не могат да насочат изпълнението срещу него). Същевременно от едностранното поемане на гражданскоправно задължение за бенефициера не възниква право, а само правно очакване, поради което с привидната полицитация може да се прикрие например един възмезден договор (продажба, замяна и т.н.).

Анализът продължава с разглеждането на хипотезите на унищожаемост на сделките, изброени в чл. 27 ЗЗД. Полицитацията ще бъде унищожавана (ако не се приеме виждането, че е нищожна), когато е извършена от ограничено дееспособен без съгласието на родител или попечител или от доброволен представител на ограничено дееспособния, който обаче е упълномощен само от последния, но без съгласието на родителя или попечителя му. Що се отнася до грешката, най-често тази в лицето би била основание за унищожаване на едностранното поемане на гражданскоправно задължение, а грешката в

предмета би имала ограничено практическо приложение. Както измамата относно личността на бенефициера, така и тази, отнасяща се до предмета на едностранно поетото задължение, са основание за унищожаване на полицитацията по иск на обещаателя. Разбира се, по-вероятно е лицето, което създава измамливата представа, да цели непосредствено да мотивира измамения да сключи (или извърши) сделка или да извърши някакво фактическо действие, а не да се задължи за извършването им. Случаите, в които измамата би намерила приложение при полицитацията като основание за унищожаването ѝ, са по-скоро екзотични. При основанието за унищожаемост на сделката „заплашване“ не се наблюдават особености, предизвикани от естеството на полицитацията, които да налагат отклонение от прилагането му спрямо другите видове сделки. Както измамата, така и заплашването като основание за унищожаване на полицитацията би имало по-скоро ограничено практическо приложение. При основанието за унищожаемост на сделката, посочено в чл. 31, ал. 1 ЗЗД (дееспособно лице, което не разбира свойството и значението на постъпките си), не се наблюдават особености, предизвикани от естеството на полицитацията, които да налагат отклонение от прилагането му спрямо другите видове сделки. Крайната нужда и явно неизгодните условия като основание за унищожаване на сделката не намира приложение при полицитацията.

Що се отнася до висящата недействителност, достига се до извода, че освен че намира приложение при едностранното поемане на гражданскоправно задължение, независимо от формата, в която мнимият пълномощник е извършил полицитацията, мнимият представляван може да я потвърди устно, писмено, с конклюдентни действия и изобщо по всякакъв начин, от който да става ясно намерението му да бъде правно обвързан от полицитационното задължение, т.е. да стане страна в полицитационното правоотношение.

По отношение на относителната недействителност, е направено заключението, че кредиторите на длъжник, който едностранно е поел гражданскоправно задължение към трето лице, могат да поискат от съда да обяви за нищожна спрямо тях полицитацията, само ако е извършена с цел да ги увреди и ако със същата цел промитентът по полицитационното правоотношение не е изпълнил полицитационното си задължение, вследствие на което имуществото му е намаляло или е било обременено със задължение за плащане на обезщетение на бенефициера. Тази усложнена форма на увреждаща кредиторите на обещаателя дейност би имала много ограничено практическо приложение.

В изследването накратко е обсъден и въпросът за правните последици от недействителността на полицитацията, когато промитентът е изпълнил поетото задължение. При полицитацията няма как да има връщане на полученото от бенефициера,

тъй като предметът ѝ е поведението на обещаателя. В тези случаи трябва да се анализира дали основанието за нищожност или унищожаемост рефлектира и на извършеното правно действие в изпълнение на поетото задължение или не. В зависимост от достигнатия извод това действие може да бъде недействително, но може и да не съществува пречка да породи правните си последици. Дори и полицитацията да е нищожна или унищожена от съда, това не означава, че и извършеното правно действие страда от порока, който е довел до нейната недействителност. Това действие може да е действително, като преценката трябва да се извършва във всеки конкретен случай. Що се отнася до извършените фактически действия, при тях не стои въпросът за тяхната действителност. Но ако са извършени въз основа на нищожна или унищожена полицитация, то лицето, в чиято полза е извършено действието, би се обогатило неоснователно, ако не обезщети другата страна за сторените от нея разноси, усилия и време. Затова би било справедливо мнимият промитент да има иск срещу мнимия бенефициер за обезщетение за неоснователно обогатяване (на основание чл. 59 ЗЗД).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В §1. е предложено обобщение на всички изводи, направени в работата. Формулирано е становището, че едностранното поемане на гражданскоправно задължение от един субект на гражданското право към друг е принципно допустимо и представлява едностранна неформална абстрактна сделка между живи, правомерен юридически факт на гражданското право, от който възниква облигационно правоотношение. Това правоотношение се предлага да бъде наименувано „полицитационно“, както и влизащото в съдържанието му задължение, по наименованието, което в Древен Рим е било дадено на този вид сделка. Спецификата на полицитационното правоотношение се изразява в неговото съдържание, в което за разлика от традиционното правоотношение влизат юридическо задължение и противостоящо му правно очакване. Предлага се и страните в полицитационното правоотношение да бъдат означени като „промитент“ или „обещател“ (лицето, което едностранно се задължава) и „бенефициер“ (лицето, спрямо което бива поето задължението).

Тъй като полицитацията е едностранна сделка, единствено обещаателят прави волеизявление, с което определя и параметрите на своето задължаване. Той може да постави действието на сделката в зависимост от бъдещо сигурно или несигурно събитие, но за да възникне полицитационното правоотношение, необходимо е задължението да бъде индивидуализирано в съществените си елементи, да е налице категоричност на

намерението на промитента за правно обвързване, както и волеизявлението му да е достигнало до знанието на бенефициера.

Принципно е допустимо всеки от субектите на гражданското право да бъде страна в полицитационното правоотношение, но с оглед спецификата на тази едностранна сделка при някои лица се наблюдават ограничения, произтичащи от предмета на задължението или от правното им положение. При доброволното представителство е поставен въпросът дали общото пълномощно е достатъчно за извършването на този вид сделка и е направено предложение *de lege ferenda* за въвеждане на законодателно изискване за изрично пълномощно.

Прекратяването на полицитационното правоотношение настъпва със смъртта (или прекратяването) на бенефициера, с отказ от негова страна от правното му очакване, с настъпването на обективна невъзможност за изпълнение на задължението, на прекратителен срок или условие, както и поради доброволно изпълнение на полицитационното задължение.

Някои от основанията за недействителност на сделките намират по-често приложение към полицитацията (например нищожността поради невъзможен предмет), докато други изобщо не могат да я опорочат (например липса на форма, крайна нужда и явно неизгодни условия). Въпросът за действителността на извършеното въз основа на недействителна полицитация правно действие, представляващо полицитационно задължение, трябва да се изследва във всеки конкретен случай, тъй като действието може да бъде действително въпреки недействителността на полицитацията. При извършени фактически действия въз основа на недействителна полицитация, мнимият бенефициер ще дължи обезщетение на мнимия промитент.

В §2. на заключението са направени някои предложения за по-нататъшно развитие на нормативната уредба с оглед изричното регламентиране на полицитацията, както и на изясняване на някои спорни въпроси, които биха могли да възникнат във връзка с нея.

На първо място, прави се предложение съдържащото се в чл. 23 ЗЗД правило за поведение да послужи като основа за изменение на чл. 44 ЗЗД, а разпоредбата на чл. 23 ЗЗД да придобие следната редакция:

„Чл. 23. Този, който по съглашение с насрещната страна се е задължил да осигури задължението или действието на едно трето лице, е длъжен да обезщети другата страна, ако третото лице откаже да се задължи или ако не извърши обещаното действие.“

На второ място, би било оправдано в чл. 44 ЗЗД да се даде обща уредба на едностранните сделки в алинея първа на същия член, след което да бъдат закрепени преpraщаното правило към уредбата на договорите с допълнителни ограничения, които

понастоящем не са формулирани от законодателя, а също и отговорността за неизпълнение на едностранно поетото гражданскоправно задължение. Така новата редакция на чл. 44 ЗЗД би имала следното съдържание:

„Чл. 44. (1) Едностранна сделка е онова волеизявление, което поражда, изменя или прекратява права и задължения, без да е необходимо волеизявлението на друг правен субект.

(2) Правилата относно договорите намират съответно приложение към едностранните сделки, доколкото това приложение не противоречи на закона, добрите нрави, едностранния характер и естеството на сделката.

(3) Този, който едностранно е обещал извършването лично или чрез друго на едно правно или фактическо действие, е длъжен да обезщети другата страна, ако действието не бъде извършено.“

На трето място, предлага се и допълването на чл. 39 ЗЗД с нова алинея трета, в която да се съдържа правна норма, която в по-голяма степен би била в състояние да защити упълномощителя от правните действия на пълномощника му. Редакцията на чл. 39, ал. 3 ЗЗД би имала следното съдържание:

„Чл. 39... (3) За извършването на отказ от права и за едностранното поемане на задължения от името на представлявания представителят трябва да бъде изрично упълномощен.“

На четвърто място, непрецизната формулировка на чл. 241 ЗЗД създава предпоставките за объркване на правоприложителя и за възникването на правни спорове между страните по възникналото полицитационно правоотношение, поради което е необходима законодателна намеса с оглед отстраняването на неяснотите. Прави се предложение разпоредбата на чл. 241 ЗЗД да придобие следната редакция:

„Чл. 241 (1) Който се е задължил да сключи договор за заем в качеството си на заемодател, може да откаже да изпълни това задължение, ако узнае, че насрещната страна е неплатежоспособна.

(2) Неплатежоспособно е лице, което не е в състояние да изпълни свое изискуемо парично задължение.

(3) Неплатежоспособността се предполага, когато длъжникът е спрял плащанията. Спиране на плащанията е налице и когато длъжникът е платил изцяло или частично вземания на определени кредитори.“

На пето място, направено е и предложение за изменение на разпоредбата на чл. 130, ал. 4, изр. 1 СК, която да придобие следната или сходна редакция:

„Чл. 130... (4) Дарение, отказ от права, едностранно поемане на задължение, даване на заем и обезпечаване на чужди задължения от ненавършило пълнолетие дете са нищожни...“

В §3. на заключението са изложени вероятните посоки на развитие на правния институт в българското позитивно право. В българското гражданско законодателство едностранното поемане на гражданскоправно задължение е правна сделка, която от приемането на ЗЗД през 1950 г. до сега не е получила каквото и да било развитие - в нито една от разпоредбите, съдържащи правила за поведение, отнасящи се до тази сделка, не са правени изменения и допълнения. Полицитацията само спорадично попада в ползрението на правната ни доктрина, най-вече при разглеждането на други, централни за съответното изследване, въпроси, което донякъде се дължи и на оскъдната позитивноправна уредба. Не така обаче стои въпросът в Западна Европа, Руската федерация и страните, в които се прилага шериатът. Може да се каже, че през последните години както съдебната практика, така и правната доктрина в тези страни възобновяват интереса си към този правен институт. Тази тенденция неминуемо рано или късно ще засегне и българското право (и правна доктрина) под влияние на западноевропейската правна мисъл, тъй като Република България е страна-член на Европейския съюз, в който се наблюдава тенденция към уеднаквяване на правните уредби на влизащите в него държави.

III. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. **Правна специфика на гражданскоправното задължение**
обем: 17 стр., публикувана в сп. **Съвременно право**, брой 2/2021 г.
2. **Развитие на полемиката от Древен Рим до наши дни**
обем: 11 стр., публикувана в сп. **STUDIA IURIS**, брой 1/2022 г.
3. **Отказ от поето задължение за даване на заем (чл. 241 ЗЗД)**
обем: 8 стр., публикувана в сп. **Търговско и облигационно право**, брой 7/2022 г .
4. **Правно очакване, възникващо от едностранно поемане на гражданскоправно задължение**
обем: 11 стр., публикувана в сп. **Общество и право**, брой 7/2022 г.
5. **Възникване на полемично правоотношение от едностранно поемане на гражданскоправно задължение. Правна характеристика.**
обем: 18 стр., публикувано в сп. **STUDIA IURIS**, брой 1/2023 г.